

Види красномовства. Академічне красномовство, його характерні ознаки, різновиди (наукове, науково-популярне, навчальна)

Основоположник античної риторичної науки Аристотель виділяв три основні роди (типи) промов: **судові, дорадчі та похвальні (епідейктичні)**. Це означало, що на той час риторична практика вже нагромадила достатній досвід для диференціації і класифікації промов та систематизації засобів досягнення заданого ефекту від них. Учення про три роди промов у риторичці Цицерона дещо відрізнялося. У Цицерона вчення про роди промов — це ті самі судові, дорадчі та похвальні промови, визначені раніше Аристотелем, і водночас це ще й три роди промов виділені за якістю, мовним матеріалом, тобто за тією основою, на якій пізніше сфор-

мувалося вчення про три експресивні стилі: високий, низький і середній (помірний).

Кожен рід промов має свою досить загальну, але окремішню мету. Такою метою для дорадчих промов є користь чи шкода, для судових — звинувачення чи виправдання, для похвальних — похвала або осуд, поганьблення (*З посібника*).

Робота за таблицею

- ▶ Розгляньте таблицю. Побудуйте повідомлення про особливості промов кожного з видів.

Види красномовства

Назва і коротка характеристика	Жанри
Академічне. Виступ передбачає чіткий план, логіку викладу, чітку аргументацію. Мета — навчити інших тому, що оратор уже засвоїв і зрозумів	Вишівське красномовство (<i>шкільна лекція, цикл лекцій</i>), шкільне красномовство (<i>шкільна лекція, розповідь учителя, бесіда</i>). Власне академічне красномовство (<i>наукова доповідь, огляд, реферат</i>)
Політичне. Звертання державних діячів до народу, спонукання слухачів до певної діяльності	Промови про успіхи, досягнення, огляди суспільно-економічного характеру, агітаційна програма, виступи депутатів, політогляд, парламентська промова
Ділове. Спілкування між установами, особою та установою, посадовими особами, ділові взаємини на виробництві. Діловому красномовству властивий лаконізм, аргументованість, логічність	Звітна доповідь, інструктаж, показ, виступ на зборах
Судове. Має кілька напрямів: звинувачення, виправдання, виступи свідків, потерпілого, захисників тощо	Звинувачувальна (прокурорська) промова, захисна (адвокатська) промова, самозахисна промова, промова судді, виступи присяжних та свідків
Соціально-побутове. Присвячені певній даті, ушануванню окремої особистості, події, урочистостями. Соціально-побутовому красномовству властива певна пафосність	Ювілейна, застільна (тост) промова, ритуальна промова, усне побутове оповідання, поради, подяки

Назва і коротка характеристика	Жанри
<p>Духовне. Оратор — священнослужитель, який, спираючись на релігійні догмати, дає оцінку того чи іншого явища, події. Мета — вплив на свідомість</p>	<p>Церковна проповідь, промова на соборі, виступ служника церкви</p>

Колективна робота

- Прочитайте. Визначте, до якого виду красномовства належить текст. Укажіть стиль викладу. Доберіть заголовки. Які риторичні прийоми використовує автор (тропи, риторичні фігури, прислів'я, афоризми тощо)? Чи погоджуєтесь ви з висловленими твердженнями? Доведіть свою думку.

Людина повинна бути інтелігентною! А якщо її професія не потребує інтелігентності? А якщо вона не змогла здобути освіти: так склалися обставини? А якщо ота інтелігентність зробила її «білою вороною» серед співробітників, друзів, рідних, стала на заваді зближення з іншими людьми?

Ні, ні і ні! Інтелігентність потрібна за будь-яких обставин. Вона потрібна і вам і тим, хто вас оточує.

Це дуже і дуже важливо, насамперед для того, щоб жити щасливо й довго: саме так, довго! Адже інтелігентність тотожна моральному здоров'ю, а здоров'я необхідне для того, щоб жити довго — не лише фізично, а й розумово. В одній книзі сказано: «Шануй батька свого і матір свою, і довголітнім будеш на землі». Це стосується і всього народу, і окремої людини. Це мудро.

Але спершу визначимо, що таке інтелігентність, а вже потім — чому вона пов'язана із заповіддю довголіття.

Багато хто вважає, що інтелігентна людина — це людина начитана, високоосвічена (і освіта її переважно гуманітарна), багато подорожує, знає кілька мов.

Проте можна все це мати і не бути інтелігентом, а можна нічого цього не мати і бути все-таки внутрішньо інтелігентною людиною. Позбавте справді інтелігентну людину пам'яті. Хай вона забуде все на світі, не знатиме класиків літератури, не пам'ятатиме найкращих творів мистецтва... Якщо вона зможе проїнятися красою природи, зрозуміти характер й індивідуальність іншої людини, а зрозумівши, допоможе їй не проявити брутальності, байдужості, злості, заздрості й гідно оцінить її — ось це і буде істинний інтелігент.

Інтелігентність не тільки в знаннях, а й у здатності зрозуміти ближнього. Вона виявляється в тисячі й тисячі дрібниць: в умінні

чемно сперечатись, скромно поводитись за столом, в умінні непомітно (саме непомітно) допомогти іншому, берегти природу, не смітити навколо себе — не смітити недопалками чи лайкою, поганими ідеями (це теж сміття, та ще й яке!)...

Інтелігентність — це здатність до розуміння, до сприйняття, це терпиме ставлення до світу й до людей.

Інтелігентність потрібно в собі розвивати, тренувати, тренувати душевні сили, як тренують і фізичні.

Що тренування фізичних сил сприяє довголіттю — це зрозуміло. Значно менше розуміють, що для довголіття необхідне й тренування духовних і душевних сил.

Річ у тому, що зловива і зла реакція на оточуюче, грубість і нерозуміння тих, хто нас оточує, — це ознака душевної і духовної слабості, людської нездатності жити... Естетично несприйнятлива людина — теж нещасна людина. Людина, яка не вміє зрозуміти іншу людину, яка приписує їй тільки лихі наміри, яка завжди ображається на інших, — ця людина збіднює своє життя і заважає жити іншим. Душевна слабкість веде до фізичної слабості. Я не лікар, але я в цьому переконаний. Багаторічний досвід мене в цьому переконав. Привітність і доброта роблять людину не лише фізично здоровою, але й зовнішньо красивою. Так, саме красивою... (За Д. Лихачовим).

Дослідження-аналіз

- ▶ Поміркуйте, до якого виду красномовства можуть належать промови з такими заголовками.

1. Сім'я — фортеця моя. 2. Християнство — запорука міцного шлюбу. 3. Справа про розлучення. 4. Мовне вираження концепту сім'я в українській поезії. 5. Моральне обличчя сучасного шлюбу. 6. Подолаємо демографічні проблеми разом! 7. Байдужість до батька-матері не прощається.

- ▶ Який би вид красномовства ви б обрали, якщо б вам довелося...

1. Виступати на ювілеї. 2. Виступати на семінарі в університеті. 3. Давати свідчення в суді. 4. Виступати на випускному вечорі. 5. Виступати на передвиборному мітингу.

Навчальна лекція

- ▶ Ознайомтеся з текстом лекції. Занотуйте основні положення. Визначте, що собою становить академічне красномовство та які жанри цього виду красномовства існують.

Академічне красномовство — це ораторська діяльність науковця та викладача, який доповідає про результати дослідження

або популяризує дослідження науки. Воно застосовується в різних сферах шкільної та наукової аудиторії.

Античне академічне красномовство було ще дуже невимушеним: Аристотель міг читати лекції під час прогулянок з учнями. З часом школа ставала все більш регламентованою. В Європі академічне красномовство почало динамічно розвиватися в середньовічних університетах.

В Україні зародження академічного красномовства пов'язано з функціонуванням Острозької школи та Києво-Могилянської академії. Згодом воно розвивається у стінах кількох університетів (Київського, Львівського, Харківського та ін.). Щоправда, лише у ХХ ст. українська мова набуває в цій галузі прав громадянства.

Видатними ораторами в жанрах академічного красномовства були М. Максимович, М. Костомаров.

Головні риси академічного красномовства — доказовість, бездоганна логічність, точність мислення, чітка термінологія, позбавлена будь-якої двозначності. Наука є точним описом реальних і матеріальних явищ світу. Науковий опис цих явищ в усній мові й живить академічне красномовство. Результати наукових досліджень мають бути донесені до громадськості (не кажучи вже про студентів та учнів) у дещо спрощеній (адаптованій) формі. Водночас студенти повинні опанувати мову науки, її термінологію та спосіб викладу.

Лектор-професіонал не замикається на предметі своєї науки, а добре дбає про між предметні зв'язки, оскільки будь-яка галузь науки існує не ізольовано, вона пов'язана з іншими галузями

знання. Наприклад, викладач риторики не може не апелювати до історії, філософії, психології, літературознавства, релігієзнавства та ін.

До жанрів академічного красномовства належать:

- наукова доповідь;
- наукове повідомлення;
- наукова лекція (вузівська та шкільна);
- реферат, виступ на семінарському занятті, науково-популярна (публічна) лекція, бесіда (*М. Микитюк*).

Робота з текстовим матеріалом

- ▶ Доведіть, що перед вами зразки академічного красномовства. Визначте його різновид (наукове, навчальне, науково-популярне). Спробуйте виголосити ці промови. Виконайте завдання до тексту № 1.

Текст № 1

Якщо ви гаряч..ї літн..ї днини, коли й вітерець не шел..сне, стомитесь у дорозі та присядете десь на горбку відпочити, то відразу вдихнете гіркувато (приємний) освіжаючий дух дер..вію, що тут-таки докруз ро..сипав свої білі (або й блідо (рожеві)) щито (подібні) суцвіт..я на високих і міцних, в (низу) брунатних, стеблах. Коли ж помнете в долонях один такий щиток або ж потрете візерунчасті листки і глибоко вдихнете бальзамовий запах, то відчуєте, як стало вам легко, приємно, як прибувають сили.

Ця багато (річна) трав..яниста рослина надзвичайно поширена по всій Україні, її не (вибагливість), життєздатність, плодюч..сть (25 тис. насінин з однієї рослини!), чіпкість і витривалість ніби не знають краю, не мають меж. Дер..вій можна знайти практично скрізь: у лісах і чагарниках, на галявинах і узліс..ях, на вкритих травною степових схилах і високих бер..гах річок, в н..зинах і байраках, по (під) парканами і в (здовж) доріг, у лісо (смугах) і на сухих луках. Не (рідко) сусідами його є звіробій і мат..ринка, (П, п)етрові (Б, б)атоги і подорожник.

Часто цю траву називають тисячо (лисником), бо має листя дрібно посічене, наче на одному чер..шку кучерявиться безліч маленьких листочків. За давнини мав ще й інші назви — серпо-різ, порізник, кривавник.

У мед..цині дер..вій застосовують з давніх (давен). Греки називали його ранником, бо він широко відомий як крово (спинний), знезаражувал..ний засіб (*Л. Павленко*).

- ▶ Вставте у слова пропущені букви. Поясніть орфограми.
- ▶ Розкрийте дужки, записавши слова разом окремо чи через дефіс. Сформулюйте правила, за якими ви написали складні слова.

Текст № 2

Кожен письменник шукає свою тронку — дзвінкоголосе слово, яке нерідко, якщо воно витворене в животворних традиціях рідної мови, сприймається як органічно належне їй, немовби вічно існуюче. Тоді забувається автор новоствореного слова — і воно повністю переходить у «власність» народу.

Хіба можна уявити сучасну українську літературну мову, наприклад, без чудового-пречудового слова *мрія*?! Усім нам добре відоме це слово. Дехто скаже, що воно знане з давніх-давен, ще з діда-прадіда. Мовляв, це безсумнівно народне слово, видобуте літературною мовою з глибин душі народу-мовотворця.

Але не поспішаймо з таким категоричним висновком. Візьмімо «Кобзар» основоположника нашої сучасної літературної мови, геніального поета Тараса Шевченка. Перегорніть сторінки «Кобзаря» — і ви переконаєтесь, що слова *мрія* нема навіть у Тараса Шевченка. У чому ж річ? Як могло трапитись, що поетично-ніжне слово *мрія* відсутнє в Шевченкових безсмертних творіннях? Бо ж *мрія* — це ж дума про щось прекрасне, про те, яке осончене в наших сподіваннях. Без мрії, як співається, не можна жити.

А виявляється, що слово *мрія* виникло в пошевченківську добу. Його вигранив для української мови видатний письменник Михайло Петрович Старицький (*І. Вихованець*).

Текст № 3

Сім'я як соціальний інститут характеризується чіткою структурою, певними взаємопов'язаними підрозділами й компонентами, зміни в яких віддзеркалюють соціально-економічні умови, розвиток суспільства загалом.

Для сімейної формації українців протягом тривалого часу була притаманна розгалуженість структури (родові утворення, що фігурують під назвами «дворище», «сім'я» і «служба» за провідну рису мали спільне проживання трьох-чотирьох поколінь родичів, служників і рабів, які мешкали в особливого типу будівлях).

Із занепадом патріархальних общин і їхньою трансформацією в нерозділену патріархальну сім'ю необхідність розгалуженої ієрархії стосунків між родичами різних рівнів спорідненості поступово відпадає. Ця закономірність знаходить своє відбиття в зменшеному вживанні частини термінів спорідненості й свояцтва. Так, наприклад, уже з кінця XV ст. відзначається тенденція до вживання лексем *племінник*, *племінниця* на позначення сина і дочки брата чи сестри, що поступово витісняють лексеми *бранець*,

сыновець, сыновца, сестричичь, нетии, нестера до сфери звуженого (діалектне) уживання. До цієї ж сфери витіснені універсальними *тітка, дядько* такі лексеми, як *стрий/стрик, вуй/вуйко, бадіка* (За В. Яковлевою).

Текст № 4

Пам'ятай: читання — одне з найважливіших занять у самоосвіті.

Урізноманітнюй прийоми і способи читання. Читаючи, вдумуйся у зміст, логіку книги, шукай головне, найістотніше. Добивайся, щоб кожен термін і фраза були зрозумілі. Читаючи, обов'язково роби помітки, а потім законспектуй найголовніше. Прочитавши, обдумай, чого навчила тебе книга.

Прочитане обов'язково пов'язуй із раніше вивченим, із практикою. Коли щось не зрозуміло, намагайся розібратися самостійно, повертайся до змісту роботи. Щоб навчитися критично оцінювати прочитане, обов'язково ознайомся після опрацювання книги з рецензіями на неї (За І. Наумченком).

Домашнє завдання:

Виконати завдання до Тексту 1